

Online VGN Conferentie

April 2021

Identiteitsvorming in de Geschiedenisles

door:

Rémi Hartel & Koen Henskens

vakdidactici/lerarenopleiders

Academie Educatie, HAN University Nijmegen

remi.hartel@han.nl / koen.henskens@han.nl

Een stappenplan voor identiteitsvorming in de geschiedenisles

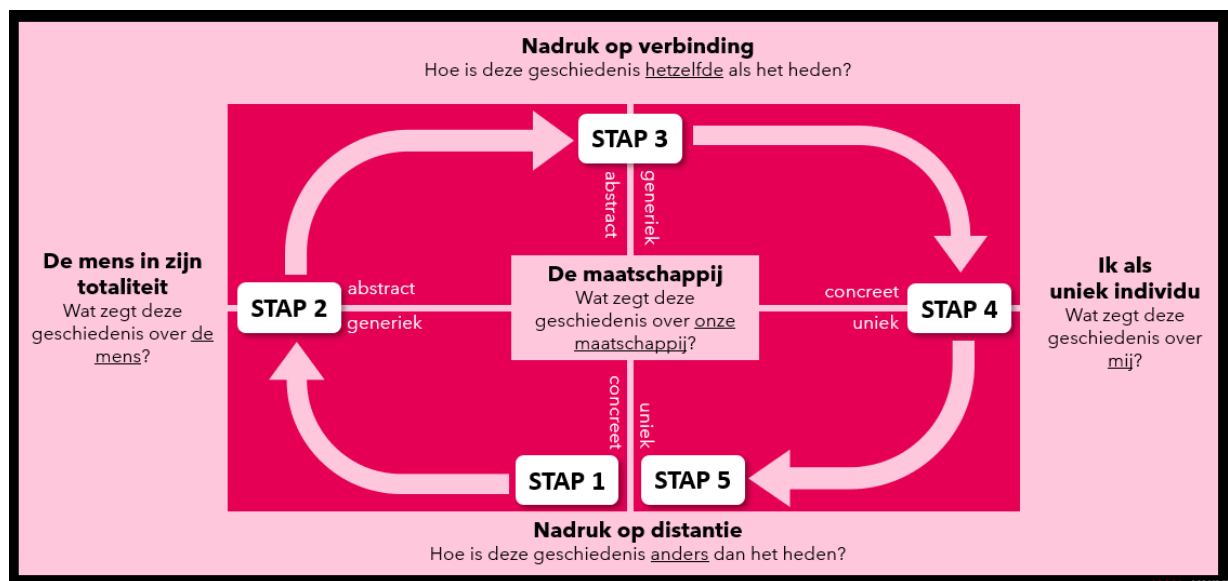
Inleiding

Deze workshop gaat over identiteitsontwikkeling in de geschiedenisles. De geschiedenisles wordt anders ingevuld dan hoe deze lessen meestal eruit zien. Het doel in dit geval is namelijk niet primair de hoeveelheid historische kennis vergroten, maar de geschiedenis wordt als middel gebruikt. Het vak geschiedenis, dat over menselijk handelen door de tijd heen gaat, leent zich namelijk ideaal om met leerlingen aan de slag te gaan met identiteitsontwikkeling. Dit hoeft niet te betekenen dat het ten koste van de historische inhoud gaat. We gaan alleen een stapje verder.

Deze manier van kijken naar het verleden en het onderwijs sluit goed aan bij de ontwikkelingen in de samenleving en bij de overheid, waar steeds meer een beroep wordt gedaan om het onderwijs betekenisvoller te maken en meer met burgerschap bezig te zijn. Identiteitsontwikkeling is een cruciaal onderdeel van deze burgerschap.

Een theoretische verhandeling over het fenomeen identiteit en identiteitsontwikkeling en het belang ervan zal hier niet plaats vinden. Voor de geïnteresseerden is er wel een literatuurlijst. Het stappenplan dat hieronder gepresenteerd wordt, is gebaseerd op deze literatuur en poogt morele vorming (als onderdeel van identiteitsvorming) aan de geschiedenisles te koppelen. Door op deze wijze je geschiedenisles vorm te geven, komen verschillende werelden samen. Naast geschiedenisleraar ga je op de stoel zitten van de ontwikkelingspsycholoog, de morele opleider en didacticus.

Stappenplan voor identiteitsvorming in de geschiedenisles:

De meeste geschiedenislessen hebben het verleden centraal en hebben een nadruk op hoe anders het verleden is van ons heden. In dit schema is deze geschiedenisles neergezet als **STAP 1**. Hierdoor leg je een nadruk op de uniciteit van het verleden en behoud je een grote mate van historische distantie, die veelal als een groot goed wordt gezien. In de verticale as in het schema zie je dat in plaats van de nadruk op het verschil te leggen, je ook in je lessen de nadruk op de overeenkomsten tussen verleden en heden kan leggen. Dit is de historische wereld altijd een controversieel punt, want is het verleden niet uniek en anders. Natuurlijk wel, maar er zijn altijd historische analogieën te trekken, continuïteiten te vinden en zowel in het heden als verleden kijken we naar het menselijk handelen. Dit handelen verandert natuurlijk met de tijd mee, maar sommige aspecten van menselijk handelen kan je als generiek beschouwen. Als tijdloos. In dit

stappenplan is dit de eerste vervolgstap die de leerlingen zetten – **STAP 2** dus - de uitdaging om algemeenheden, algemene waarden, normen, gedragingen, karaktereigenschappen in de historische casus te herkennen en extraheren. Deze halen ze uit hun historische context zodat er algemene menselijke waarden (deugden zijn makkelijk bruikbaar) naar voren komen.

Als we vervolgens aan leerlingen vragen hoe we deze waarden en deugden in onze huidige samenleving terugzien en bij wat voor (actuele) thema's, dan zitten de leerlingen in **STAP 3**.

Nadat leerlingen de waarden uit het verleden naar de hedendaagse samenleving hebben gehaald, worden ze bij **STAP 4** gedwongen om deze waarden en deugden ook op zichzelf te betrekken. Deze stap staat voor ons centraal in dit stappenplan, want dit is het moment dat je leerlingen laat bewustworden, reflecteren en nadenken over zijn of haar eigen normen, waarden, deugden en karaktereigenschappen. Door goede vragen te stellen worden leerlingen gedwongen zich te verhouden tot bepaalde zaken (uit de hedendaagse maatschappij). Wat vinden zij er nu eigenlijk van? Wanneer zouden zij zich gedragen als anderen in het nieuws? Of elders? Het is heel belangrijk om ruim en zorgvuldig aandacht te hebben voor dit onderdeel van het stappenplan, omdat het hier over de leerlingen zelf gaat en niet meer om leerstof of actualiteiten die buiten hunzelf te plaatsen zijn.

Ter afsluiting kan de docent de inzichten van de leerlingen weer mee terug het verleden in nemen - **STAP 5** - en met de leerlingen opnieuw naar de historische unieke casus kijken. Wat voor zaken zien ze nu? Kunnen ze zich nu beter inleven? Heeft de historische inhoud meer betekenis gekregen? Hoe verhoudt de leerling zich nu tot de handelingen van deze historische actoren? Hiermee is de cirkel weer rond.

De Stappenplan in de praktijk: Een casus over dekolonisatie

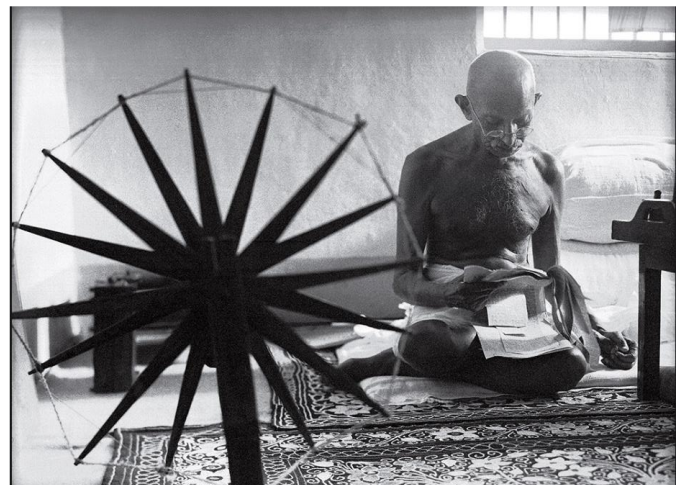
In het volgende segment zie je een voorbeeld hoe je een les kan indelen om richting de inhoud van identiteitsvorming te gaan.

De stappen uit het schema hierboven worden expliciet beschreven.

Stap 1: De standaard geschiedenisles

Stel je geeft les over dekolonisatie. De kans is groot dat Mahatma Gandhi dan in het boek of je les voorbij komt. In ons geval is het mooi om juist even stil te staan bij Gandhi.

We beginnen met een foto van Gandhi.

In de normale geschiedenisles vertelt de docent er een verhaal bij dat Gandhi hier een protestactie van Gandhi was uitgebeeld. Het was namelijk verboden aan de inwoners van India om zelf garen te spinnen en stof te maken. Deze stof moest geïmporteerd worden uit Engeland. Door toch garen te gaan spinnen aan een spinnenwiel laat Gandhi dus a) zien dat hij het er niet mee eens is en b) gaat hij in tegen de regels. Gandhi had meer van deze vreedzame protestacties die we burgerlijke ongehoorzaamheid noemen.

De docent zal de leerlingen vragen stellen over waarom Gandhi dit doet, en wellicht wat de reactie van de Engelsen was en de gevolgen van Gandhi's actie. Een dergelijke les benadrukt een andere tijd (dekolonisatie, thuis kleren maken op een 'primitieve' spinnenwiel).

Stap 2: Abstraheren

Nu gaan we een stap verder. De unieke concrete inhoud die uit de foto komt gaan we nu proberen te abstraheren. Dit doe je door hele andere vragen aan de leerlingen te stellen.

De vragen die we aan leerlingen stellen, stellen we ook aan jullie zodat jullie je kunnen inleven in wat er van de leerlingen verwacht wordt.

Mogelijke vragen die je kan stellen:

- A. Waar wilde Gandhi vanaf?
- B. Hoe zou Gandhi zich hier voelen? Waarom zou hij zich zo gevoeld hebben?
- C. Welke overtuiging had Gandhi dat hij dit deed?
- D. Welke karaktertrek van Gandhi komt in deze situaties sterk naar voren?
- E. Welke (morele) waarde zou hier centraal kunnen staan? Je kan bij deze vraag bij Gandhi blijven, welke waarde hij heeft, maar je kan ook naar het conflict kijken en welke waarde (volgens Gandhi) dus ontbreekt en waarom hij in protest gaat.
- F. Kun je Gandhi een held noemen? Waarom?
- G.

Voorbeelden van positieve karaktereigenschappen of deugden die leerlingen kunnen gebruiken bij hun antwoorden (er zijn veel mooie lijsten op internet te vinden:

Bescheidenheid – concentratie – doelgerichtheid – doorzettingsvermogen – eerlijkheid – geduld – kracht – idealisme – liefde – mededogen – moed – rechtvaardigheid – respect – samenwerking – trouw – tevredenheid – vastberadenheid – verdraagzaamheid – vergevingsgezindheid – vreedzaamheid – vriendelijkheid – vrijgevigheid – vrijheid – weerbaarheid – wilskracht – ijver – zelfbeheersing – zelfvertrouwen – zorgzaamheid

Conclusie stap 2: Met deze vragen hebben we het concrete verhaal van Gandhi abstracter en generieker gemaakt door te achterhalen welke algemene karaktereigenschappen en morele waarden uit dit verhaal te halen zijn. Leerlingen worden zich nu bewust van de verschillende waarden die achter handelingen van mensen zitten.

Stap 3: Onze samenleving

Je zou ook nog een tussenstap kunnen maken door de waarden uit de opdracht van Gandhi eerst te koppelen naar onze maatschappij en daarna pas op het individu van de leerling zelf.

- Gandhi voelde zich niet vrij -> zijn er nu nog groepen of mensen in onze samenleving die niet vrij zijn? -> in welk opzicht voel jij je nog niet vrij?
- Gandhi vond dat hij moest staan voor zijn idealen -> Voor welke idealen zie je in onze samenleving mensen opkomen -> voor welk ideaal zou jij in protest treden?

Stap 4: De eigen identiteit

Als leerlingen bewust zijn geworden van de verschillende waarden en karaktereigenschappen uit de casus te halen zijn, gaan we het als laatste stap koppelen naar de leerling zelf. We gaan nu als het ware naar rechtsboven in het schema. We zoomen we in tot op het niveau van de leerling

('ik'). Dit is dan waar de werkvorm om draait. Hier kun je doorvragen op wat bij stap 2 is geantwoord.

Je kan de leerlingen in de klas verschillende vragen stellen, zolang ze het maar op zichzelf betrekken.

- a. Welke van de (in de klas) genoemde waarden vind je voor jezelf belangrijk? Waarom die?
- b. Als je iemand zou moeten noemen in je eigen omgeving, de veel weg heeft van de waarden /de manier waar Gandhi voor stond, wie zou dit dan zijn?
- c. Wanneer heb jij jezelf zo ingezet voor een bepaalde zaak, dat je je eigenbelang op een tweede plek zette? Leg eens uit hoe dit ging?
- d. Waar sta jij voor? Hoe laat je dit in het dagelijkse leven merken?
- e. Van welk groter geheel maak jij (allemaal) deel uit? Welke daarvan zijn vrijwillig?
- f. Gandhi streed voor autonomie, zelfstandigheid van zijn volk. Waarin ben jij vrij? Hoe voelt dit? Leg uit.
- g. Heb je moeten strijden voor die vrijheid?
- h. In hoeverre zou je over jezelf kunnen zeggen dat je een idealist bent (net als Gandhi)? Welke idealen komen dan in gedachten?
- i. Waarvoor zou jij burgerlijk ongehoorzaam worden? (Wat vind je in onze maatschappij nu onrechtvaardig? Waar merk je dit aan?

Hier is eventueel ruimte voor een tussenbespreking op proces.

Stap 5: *Terug naar het verleden*

Als laatste stap zou je in je les weer terug kunnen gaan naar de situatie van Gandhi, maar dan afsluiten met vragen als

- Wat kan je vergelijken tussen Gandhi en jou?
- Wat kan je niet vergelijken?

Deze laatste stap is nuttig om te voorkomen dat leerlingen denken dat het verleden hetzelfde is als het heden. Juist door ook na te denken wat uniek is aan hun eigen situatie, worden ze weer meer bewust van hun eigen omgeving en situatie.

In deze laatste stap kan je ook goed een reflectiemoment inbouwen, waarbij de leerlingen terugkijken naar de stappen die ze hebben gezet in de opdracht – het proces - en wat ze daarvan vonden:

wie vond het lastig dit soort vragen te beantwoorden? Waar lag dat aan? Bevraag de klas over bijzondere antwoorden of heel stellige antwoorden. Hoe is dit soort werkvormen anders dan wat je normaal in de methode moet doen? Wat vinden ze ervan?

En laat ze ook inhoudelijk reflecteren op wat ze er a) wat geschiedenis betreft, maar vooral ook b) over zichzelf van hebben geleerd.

Literatuurlijst om verder te lezen

- Aardema, A., De Vries, J. & Havekes, H. (2011). *Actief Historisch Denken 3. Leerlingen construeren het verleden*. Boxmeer: Stichting Geschiedenis, Staatsinrichting en Educatie.
- Hansen, D. T. (2001). 'Teaching as a moral activity'. In V. Richardson (Ed.), *Handbook of research on teaching* (4th ed.; pp. 826-857). Washington, DC: American Educational Research Association.
- Narvaez, D. & Bock, T. (2009). *Ethical Judgement, nurturing character in the classroom* (Ethex Series Book 2) Notre Dame: Alliance for Catholic Education Press
- Nucci, L. (2001). *Education in the moral domain*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nucci, L., & Turiel, E. (2009)., 'Capturing the Complexity of Moral Development and Education.' (151 – 159) *Mind, Brain and Education* vol. (3) 3.
- Remundt, J. van & Boon, M (2018). *Inleiding identiteit en Burgerschap*. Amsterdam: Boom
- Ruijters, M., van Luin, G. & Wortelboer, F., (2019). *Mijn binnenste Buiten. Werken aan je professionele identiteit*. Deventer: Management Impact
- Van der Wal J., & De Wilde, J. (2017). *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding. Een praktijkgericht boek* Bussum: Coutinho
- Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2015)., *Vitamines voor de groei. Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie Theorie*. Leuven: Acco
- Verhaege, P. (2019). *Identiteit* Amsterdam: De Bezige Bij
- Vozzola, E. (2014). *Moral Development. Theory and Applications* New York: Routledge
- Wiss, E (2020). *Socrates op Sneakers. Filosofische gids voor het stellen van goede vragen* Amsterdam: Ambo

Een uitgebreide versie van deze workshop met uitgebreide aandacht voor de theorie die hier niet aanbod is gekomen hebben Rémi en Koen gemaakt voor E-wise, een (betaalde) website voor Online Nascholing voor Leraren.

Online nascholing
voor leraren

<https://learn.e-wise.nl/leraarvo/course/2004/geschiedenis-en-identiteitsontwikkeling>